

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ: PARADIGMA EUROPEANĂ

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT
CRIZA IDENTITĂȚII ȘI A VALORILOR EUROPENE ÎN CONTEXTUL
GLOBALIZĂRII

Conducător de doctorat:

Prof.Univ.Dr. Nicolae Păun

Doctorand:

Laurențiu Petrița

CLUJ NAPOCA, 2018

Obiectivul integrării europene a fost o provocare pentru fiecare națiune acceptată în parte. Aceasta a vizat prin excelență respectarea și implementarea unor strategii sociale, economice, de justiție și politice, ignorându-se oarecum aspectele culturale și valorice proprii fiecărei națiuni. Actuala criză europeană arată că rigorile de integrare instituțională au fost cel mai probabil atinse însă numai obiectivele, idealurile și valorile comune ar putea implica cetățenii într-un proiect politic durabil și spre o motivație socială practică. Sentimentul de apartenență animă eforturile tuturor factorilor din societate spre unitate și stabilitate, iar europenii nu numai de acest sentiment de apartenență au nevoie, ci au nevoie și să creadă în el exprimându-l prin felurite măsuri de politici publice europene.

Procesul de integrarea europeană, considerat până acum în mod excesiv a fi cu prioritate unul de natură economică și politică, are nevoie de abordări tot mai mult din perspectiva culturală, valorică și identitară. Abordarea trebuie să țină cont de faptul că *Europa este o zonă multilingvistică și multiculturală* dar și de faptul că la ora actuală pe bătrânul continent se întâmplă o reconfigurare demografică fără precedent. Europa a devenit datorită bunăstării economice, securității, dar și a altor factori un magnet pentru cetățenii țărilor în curs de dezvoltare. „Uniunea Europeană, spunea comisarul european Reding este o uniune voluntară a statelor cu propria lor istorie, cu structurile sociale, politice, economice, cu propriul patrimoniu cultural, cu propriile lor limbi.¹” Cu toate acestea, UE este și un spațiu de întâlnire culturală și interculturală, un adevărat mix cultural.

Prezentul Europei este constituit azi din îndoieli spunea Rene Girault. Multe țări au dorit să facă parte din ansamblul european și multe țări încă mai doresc. Se simte totuși de la un an la altul dar și de la un val (de aderare) la alt val cum crește sentimentul de neliniște în ceea ce privește soarta construcției europene. Putem oare să vorbim la acest moment despre o Europă unitară atâta timp cât cetățenii Europei nu se simt europeni?²

Pe parcursul lucrării vom face și o incursiune identitar analitică a momentului actual în care se află Europa astăzi. Cu precădere, analiza se referă la valorile europene și cum aceste valori europene în contextul larg al globalizării tind să se schimbe sau să devină negociabile sau

¹ Viviane Reding, *Le deficit de l'éducation en Europe*, martie 2003, in *Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives*, EFES, Cluj-Napoca, 2007, p. 96.

² Rene Girault, (coord.) *Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea*, Curtea Veche, București, 2004, p.

chiar sunt la *schimb* în funcție de context. Un alt lucru la care vom face apel în cadrul analizei noastre va fi creșterea numărului de non-europeni în Europa. Facem apel și la aceste detalii pentru că valorile sociale țin de oameni și implicit de configurația (reconfigurația) demografică (cu identități și origini diverse și diferite) în continuă schimbare. În intenția de a analiza actualitatea valorilor europene astăzi nu ne vom alinia discursurilor antimigrație și nici eurosceptice. Nu ne propunem să emitem judecăți de valoare asupra Europei actuale și nici nu vrem să alunecăm sub nici o formă pe panta europesimistă or spre o nostalgie după Europa creștină și conservatoare. Vom puncta situații specifice din Europa care, din punctul nostru de vedere, duc încet dar sigur la o nouă cultură în spațiul european, iar mai apoi voi sublinia și iminenta apariție a unui nou set de valori sociale. Identitatea europeană suferă modificări masive și se pare că este înfrântă tocmai de propriile ei deziderate. În sens larg, după cum se va observa, lucrarea își propune o analiză socio culturală a spațiului european din perspectiva provocărilor multiculturale și a altor fenomene sociale cu impact internațional.

Fenomenul identitar-valoric cât și al mentalităților sociale a fost de-a lungul timpului probabil unul dintre cele mai controversate subiecte de analiză și ținta multor percepții sociale. A fost considerat, analizat și reconsiderat în multe moduri și în multe raportări sociale, iar maniera de abordare a fost tot atât de diferită și de polarizată. De la a fi considerat sursă generatoare de tipuri de societăți la surse declanșatoare de conflicte ori acte de terorism, religia, identitatea, cultura și valorile au fost, mai mult sau mai puțin direct și sau vizibil. Fenomen prezent în toate etapele istorice ale societății umane ca factor care a contribuit la conturarea unor strategii socio-politice ale națiunilor și mai mult decât atât, asupra bătrânului continent. De la blamare la apreciere, de la mândrie la reținere, cultura și valorile europene au parcurs un drum sinusoidal adesea, dar a rămas întotdeauna o constantă a vieții sociale în orice etapă istorică fiind de cele mai multe ori o constantă în cadrul politicii europene.

Astăzi când vorbim despre *valori, criză, identitate și Europa* este cu neputință să nu facem apel încă din debutul acestei lucrări la aspectele sociale ce țin de etică. Și nu ne referim aici la o etică moralistă de tip dogmatic, ci încercarea noastră aici este să evidențiem elementele privitoare la posibilele maladii sociale astăzi în Europa. Elemente ce țin de patologia spiritului european. Prin textul de față nu ne propunem pentru nici un moment să sancționăm evoluția europeanității ci doar o observare profundă în scopul înțelegerii fenomenului. Încercăm în

lucrarea de față să citim evenimentele într-o cheie analitică pentru a putea prefigura și preconiza ulterior evoluția Europei, drumul european și ce se va întâmpla aici, pe continentul nostru având în vedere toate datele pe care le vom aminti și trata în cercetarea noastră.

Teza asupra căreia ne vom opri în această lucrare se concentrează în jurul premisei că societatea în care trăim este un rezultat al fenomenului globalizării, care a generat multiple transformări în toate sferile sociale și care a adus cu sine o nouă manifestare a fenomenului identitar, valoric, cultural și religios la nivel național, european dar și global. Adică, în termeni mai succinți, susținem în această teză faptul că fenomenul globalizării, multiculturalismului, migrației și bineînțeles al secularizării forțează aproape în mod firesc schimbarea valorilor europene, conturându-se astfel un nou set de valori europene și o nouă identitate europeană. Interesul lucrării gravitează în jurul aserțiunii că există o relație de interdependență între globalizare, set de valori, identitate și anumite manifestări (mentalități și atitudini) sociale. Ipoteza lucrării pornește de la ideea că fără să înțelegem paradigmele, influențele, factorii care mișcă lucrurile, adică backgroundul anumitor situații, nu putem manageria și governa situațiile decât parțial sau chiar într-un mod eronat. Demersul își propune dezbateră dimensiunilor prezente în această relație în scopul testării ei și formulării unei concluzii finale.

În acest scop vom prezenta încă de la început o abordare teoretică a fenomenului globalizării realizând definiția și controversa legate de acesta cât și consecințele sale. Demersul teoretic cuprinde și dezbateră asupra noțiunii de identitate și valori europene (cu evidențierea originii acestora) și a relației cu globalizarea și mai apoi a impactului la nivelul politicilor europene. Problematizarea asupra globalizării poate părea o discuție sterilă la prima privire, mai cu seamă acum când după atâta uzanță, nici nu mai e atât de clar ce e cu globalizarea.

Obiectivul central al lucrării urmărește evidențierea modului în care au fost și sunt prezente fenomenele sociale și curente culturale asupra identității europene și asupra spiritului european reprezentat de această dată prin valorile europene. Vom vedea care a fost impactul globalizării asupra valorilor și care poate fi impactul valorilor asupra globalizării sau în cadrul unei lumi tot mai globalizate. Vom încerca să definim această relație de reciprocitate și interdependență a valorilor, identității, relativismului și bineînțeles al globalizării.

Studiul de față se referă cu precădere la valorile europene și la felul cum aceste valori europene în contextul larg al globalizării tind să se schimbe sau să devină *negociabile* în funcție de context. Pe tot parcursul lucrării noastre am făcut o incursiune identitară și analitică a momentului în care se află Europa din punct de vedere valoric astăzi.

Un alt aspect la care am făcut apel în cadrul analizei noastre a fost creșterea numărului de non-europeni în Europa (problema migrației). Am făcut acest apel și la aceste detalii pentru că valorile sociale țin de oameni și implicit de configurația (reconfigurația) demografică (cu identități și origini diverse și diferite) care în Europa sunt într-o continuă schimbare. Ne-am folosit aici de hărți valorice (EVS) Eurobarometre și bineînțeles discursurile liderilor politici corelate cu explozia partidelor naționaliste din anumite țări.

În sens larg, după cum se observă, lucrarea este o analiză socio-culturală a spațiului european din perspectiva provocărilor multiculturale, identitare și a altor fenomene sociale cu impact internațional. Fenomenul euroscepticismului și al altor *EXIT-uri* ne-a obligat în mod suplimentar la o astfel de analiză privind viitorul european împreună.

Atât fenomenul identitar-valoric cât și al mentalităților sociale a fost de-a lungul timpului probabil unul dintre cele mai controversate subiecte de analiză și ținta multor percepții sociale. A fost considerat, analizat și reconsiderat în multe moduri și în multe raportări sociale, iar maniera de abordare a fost tot atât de diferită și de polarizată. De la a fi considerat sursă generatoare de tipuri de societăți la surse declanșatoare de conflicte ori acte de terorism, religia, identitatea, cultura și valorile au fost, mai mult sau mai puțin direct și sau vizibil. Acest fenomen a fost prezent în toate etapele istorice ale dezvoltării societății umane contribuind la conturarea unor strategii socio-politice ale națiunilor și mai mult decât atât a contribuit chiar asupra bătrânului continent. De la blamare la apreciere, de la mândrie la reținere, cultura și valorile europene au parcurs un drum sinusoidal adesea, dar a rămas întotdeauna o constantă a vieții sociale în orice etapă istorică fiind de cele mai multe ori o constantă în cadrul politicii europene.

În primul capitol al acestei lucrări am făcut precizările și delimitările metodologice. Tot aici am precizat și sursele de informare ale lucrării. Având în vedere că termenul valoare este un termen cu multiple uzanțe și înțelegeri, aici am definit termenii și conceptele de lucru. Tot în acest capitol am precizat metoda și designul cercetării. Din punct de vedere metodologic, studiul se recomandă a fi în mod clar unul calitativ, prin enunțarea (în mod repetitiv chiar) a unei ipoteze pe tot parcursul lucrării și care va fi supusă probei în urma observației prin culegerea de informații și date și recente și mai puțin recente, dar reprezentative și cât mai relevante subiectului propus. Spre exemplificarea argumentelor și a intuițiilor am apelat la analiza documentelor și a studiilor, dar și la ajutorul unor hărți valorice. Întrucât subiectul este unul larg și cu un caracter introductiv, analiza studiilor sociologice reprezentate de hărțile valorice, eurobarometre și declarațiile oficiale au fost pe alocuri singurele argumente.

Fenomenul globalizării a făcut obiectul celui de al doilea capitol. Globalizarea este un fenomen socio-economic și cultural care și-a pus amprenta pe tot ce cuprinde societatea. Acest fenomen are *capacitatea* de difuziune instituțională, culturală, economică, tehnică or mai ales politică. De altfel, globalizarea universalizează și astfel se ajunge în mod implicit la relativizarea identitară a unei comunități, creându-se astfel o cultură globală care ajunge să fie măsura tuturor lucrurilor. Sfera valorilor sociale a intrat într-o umbră în această eră a globalizării. Pe fondul acutizării ideii de *drepturi ale omului*, unele valori sociale care erau nenegociabile, astăzi ele nu numai că au devenit discutabile ba pe alocuri nici nu mai contează. În acest capitol am încercat să punem în evidență fondul sau contextul în urma căruia subiectul nostru este problematizat. Multiculturalismul și tot mai acuta problemă a migrației dar și așa numitele *contagiuni valorice* care decurg implicit de aici. Fără precizarea acestor probleme de ordin cultural problematizarea crizei valorilor în Europa contemporană nu își are sensul. Nu putem afla cauza fără să știm determinantul. Acest capitol a fost într-o altă ordine de idei capitolul în care am identificat determinantul social al crizei valorilor. Totul are cel puțin o cauză și un determinant. Criza valorilor europene a fost declanșată și este susținută de acești determinanți sociali chiar dacă nu în mod direct, dar implicit.

În al treilea capitol am avut în vedere *Dimensiunile valorilor europene*, sau reprezentarea valorilor europene în diferite ipostaze de-a lungul vremii. Identitatea și cultura europeană reflectă valorile europene la fel cum în mod implicit valorile europene la rândul lor determină un ethos

socio cultural. Incursiunea istorică, teologică chiar pe alocuri, literară, artistică, culturală sau spre finalul capitolului în tratatele constituționale ori documente oficiale ne-au ajutat să înțelegem care sunt valorile care au construit Europa. Această incursiune trebuie să pună factorii de decizie pe gânduri și să ne gândim dacă nu cumva în lipsa sau în contextul *slăbirii* acestor valori identitare vom mai putea vorbi de aceeași Europă de care vorbim astăzi.

Ultimul capitol a avut în vedere validarea ipotezei. Cel mai ușor am reușit să facem acest lucru printr-o analiză comparativă a valorilor. În urma prezentării hărților valorice realizate de cei de la European Values Survey, dar și de Eurobarometrele de la Comisia Europeană se pot face câteva constatări. Toate schimbările sociale și valorice au în spate anumite influențe și constrângeri care provoacă atitudini și comportamente sociale diferite. Se observă slăbirea creștinismului de la o anchetă la cealaltă. Aici pot fi cauze multiple. Dar de departe este vorba și de un mare deficit moral. Toleranța oscilează din extremă în extremă fiind valabile adesea doar în funcție de ceva. Solidaritatea a căpătat și ea nuanțe și valențe tot mai puțin specific europene. Prin EVS și prin itemii folosiți am încercat să privim câteva valori din mai multe unghiuri și se poate observa cu destulă ușurință o inconsecvență valorică dar și o inconstanță identitară. De altă parte și în fapt, *inconstanța și inconsecvența* pot fi caracteristici serioase ale europeanului de azi. Nu mai amintim aici faptul că din perspectiva valorilor vorbim de mai multe *mici europe*. Regiunea și valoarea. Bunăstarea și valoarea și lista ar putea continua.

Creatorii noii Europe vor fi nevoiți probabil să studieze tendințele europene comune ale noii configurații a populației și să proiecteze astfel un mit al originii, să rescrie istoria, să inventeze tradiții, ritualuri și simboluri care să creeze o nouă identitate, pentru că nu cred că imigranții vor fi mulțumiți cu o istorie care nu îi privește.

Întrebarea rămasă în final după tot acest periplu demonstrativ este aceasta: Există așadar o conștiință europeană bazată și rezultată din valorile și identitatea europeană? Care sunt acestea și ce se poate face pentru menținerea ei în era uniformizării la toate nivelele sociale și a expansiunii multiculturalismului și migrației. Sau, dacă nu există, va mai putea fie ea edificată în acest context? Ori, am putea vorbi oare ca în lipsa ei, criza de identitate a Uniunii Europene să se transforme în timp (scurt) în falimentul Uniunii Europene, întorcându-ne fără să vrem tocmai de unde am plecat.

Consider că tema acestei lucrări: *Criza identității și a valorilor europene în contextul globalizării* poate fi un important punct de plecare în înțelegerea și în demararea unor acțiuni concrete în ceea ce privește viitorul european. Desigur că lucrarea are limitele ei, dar problemele ridicate aici cât și concluziile rezultate spun clar că ne aflăm într-o criză europeană fără precedent.